

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Pardayeva Gulzoda Elhom qizi

Osiyo texnologiyalari universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Tanqidiy fikrlashning psixologik-pedagogik mohiyati, uning bolalarning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishidagi o'rni ilmiy manbalar asosida asoslab berilgan. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali metodlari, muammoli vaziyatlar, savol-javob, o'yin texnologiyalari va refleksiv faoliyat orqali amalga oshirish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, maktabgacha ta'lim, intellektual rivojlanish, muammoli ta'lim, refleksiya, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiya

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda insondan faqat bilimga ega bo'lish emas, balki ularni tahlil qilish, baholash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lish talab etiladi. Shu sababli tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon ayniqsa maktabgacha yosh davrida muhim ahamiyatga ega, chunki aynan shu davrda bolalarda fikrlashning asosiy shakllari shakllanadi.

Psixolog olim Jean Piaget ta'kidlaganidek, maktabgacha yosh davri bolaning bilish faoliyati faol rivojlanadigan bosqich bo'lib, unda bola atrof-muhitni tushunish va izohlashga harakat qiladi. Shu davrda bolani mustaqil fikrlashga o'rgatish uning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilaydi.

Tanqidiy fikrlash – bu axborotni tahlil qilish, solishtirish, baholash va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu ko'nikma savol berish, sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunish va muammoli vaziyatlarga yechim topish orqali rivojlanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish masalasi ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. Psixolog olim Lev Vygotsky bolaning kognitiv rivojlanishida ijtimoiy muhitning rolini alohida ta'kidlab, "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasini ishlab chiqqan. Ushbu nazariyaga ko'ra, bola kattalar yoki tengdoshlari yordamida murakkab fikrlash operatsiyalarini o'zlashtiradi. Bu esa tanqidiy fikrlashni shakllantirishda pedagog va muhitning muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Amerikalik pedagog John Dewey tanqidiy fikrlashni reflektiv fikrlash sifatida izohlaydi. Unga ko'ra, tanqidiy fikrlash – bu muammoni aniqlash, uni tahlil qilish va asoslangan yechim topish jarayonidir. Dewey bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda muammoli vaziyatlardan foydalanishni tavsiya etadi.

Shuningdek, Benjamin Bloom tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiyada fikrlashning yuqori darajalari – tahlil, sintez va baholash tanqidiy fikrlashning asosiy komponentlari sifatida ko'rsatilgan.

UNESCO tadqiqotlariga ko'ra, XXI asr kompetensiyalari qatorida tanqidiy fikrlash asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Bu kompetensiya bolalarda muammolarni mustaqil hal qilish va innovatsion fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Mahalliy tadqiqotchilar ham maktabgacha ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning muhimligini ta'kidlab, interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari va muammoli vaziyatlardan foydalanish samarali ekanligini qayd etganlar.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash quyidagi komponentlar orqali rivojlanadi:

1. Savol berish qobiliyati

Savol berish tanqidiy fikrlashning asosiy belgilaridan biridir. Bola savol berish orqali atrof-muhitni tushunishga harakat qiladi. Masalan:

Nima uchun yomg'ir yog'adi?

Nega muz eriydi?

Bu savollar bolaning sabab-oqibat bog'lanishlarini tushunishga intilayotganini ko'rsatadi.

2. Muammoli vaziyatlarni hal qilish

Muammoli vaziyatlar bolani fikrlashga majbur qiladi. Masalan:

“Qush ucholmasa nima bo'ladi?” kabi savollar bolani tahlil qilishga undaydi.

Natijada bola:

taxmin qiladi, sabablarni aniqlaydi, xulosa chiqaradi.

3. Taqqoslash va tahlil qilish

Bolalar predmetlarni solishtirish orqali ularning o'xshash va farqli tomonlarini aniqlaydi. Masalan: olma va apelsinni solishtirish, hayvonlar xususiyatlarini taqqoslash.

Bu jarayon tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

4. O'yin faoliyatining roli

O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining asosiy turi hisoblanadi. Rolli o'yinlar orqali bola vaziyatni tahlil qiladi va qaror qabul qiladi.

Masalan:

“Doktor va bemor” o'yini bolada muammoni aniqlash va yechim topish qobiliyatini rivojlantiradi.

5. Refleksiya (o'z fikrini tahlil qilish)

Refleksiya orqali bola o'z harakatlarini baholaydi. Masalan, pedagog bolaga savol beradi:

— Nega sen shunday qilding?

Bu savol bola fikrlash jarayonini tushunishga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali metodlari

Quyidagi metodlar eng samarali hisoblanadi:

Muammoli ta'lim metodi

Bolaga tayyor javob berilmaydi, balki mustaqil topishga yo'naltiriladi.

Savol-javob metodi

Ochiq savollar bolani fikrlashga undaydi:

Sen nima deb o'ylaysan?

Nega shunday bo'ldi?

O'yin texnologiyasi

Didaktik o'yinlar fikrlashni rivojlantiradi.

Kuzatish metodi

Bolalar kuzatish orqali xulosa chiqarishni o'rganadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bolaning mustaqil fikrlashini oshiradi, muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi, nutq va muloqot ko'nikmalarini yaxshilaydi, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi hamda ta'limga qiziqishni oshiradi. Tanqidiy fikrlash rivojlangan bolalar faolroq bo'ladi, savol beradi, mustaqil qaror qabul qiladi, bilimlarni chuqurroq o'zlashtiradi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ularning intellektual va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu davrda bolalarning tabiiy qiziquvchanligi va bilishga bo'lgan ehtiyoji yuqori bo'ladi. Shu sababli pedagoglar ushbu imkoniyatdan samarali foydalanishlari zarur. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagilar muhim: muammoli vaziyatlardan foydalanish, bolalarni mustaqil fikrlashga undash, savol berish muhitini yaratish, o'yin texnologiyalaridan foydalanish, refleksiv faoliyatni tashkil etishdir. Natijada bola mustaqil, fikrlovchi va faol shaxs sifatida shakllanadi. Bu esa uning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Piaget J. The Psychology of the Child. New York: Basic Books, 1969.
2. Vygotsky L.S. Mind in Society. Harvard University Press, 1978.
3. Dewey J. How We Think. Boston: D.C. Heath, 1933.
4. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. New York, 1956.
5. UNESCO. Early Childhood Education Reports. Paris, 2015.
6. Hasanboyeva O. Maktabgacha pedagogika. Toshkent, 2018.
7. Nishonova Z. Bolalar psixologiyasi. Toshkent, 2017.